STUDII

AŞEZAREA DE LA SFÎRŞITUL EPOCII BRONZULUI DE LA SUPLACU DE BARCĂU (JUD. BIHOR)

de
DOINA IGNAT

Prin săpăturile arheologice de la Suplacu de Barcău (J. Bihor) — punctul „Lapiș“ situat pe terasa Barcăului —, care aveau ca obiectiv cercetarea așezării aparţinînd culturii Criș-Starčevo a fost descoperit și un alt nivel de locuire, care suprapune și deranjează uneori locuirea neolitică.

Din cele patru campanii arheologice în decursul cărora a fost surprins și acest nivel provin materiale arheologice deosebit de interesante, înregistrîndu-se în același timp observaţii stratigrafice deosebite.

Stratul de cultură începe la 0,25—0,30 m și nu depășește grosimea de 0,30—0,40 m, decît în cazul locuinţelor sau a altor obiective, conţinînd sporadic fragmente ceramice.

Au fost descoperite un număr de patru locuințe de suprafață, dintre care două au fost dezvelite în întregime. Au forma rectangulară, orientate Est-Vest și următoarele dimensiuni: (L 3=4,60×2,20 m și L 4=2,50× ×2,30 m). Două locuințe (L 1 și L 4) aveau în imediata apropiere cîte o groapă menajeră în formă de pîlnie, conţinînd resturi menajere, ceramice, chirpic. În locuinţa nr. 3 a fost descoperită o vatră simplă, ovală.

Ceramica descoperită în stratul de cultură, în locuinţe și în gropile menajere comportă două categorii.

Categoria *de uz comun* are pasta roșie — cafenie și roșie portocalie cu amestec de cioburi pisate și pietriș mărunt. Ca forme se pot reconstitui: *vase mari* cu corpul bombat, buza lată și răsfrîntă, fragmente aparţinînd unor vase-cuptoare portative de diferite dimensiuni (de la mărimea obișnuită pînă la forme miniaturale), castroane și străchini.

Decorul constă din brîu alveolar dispus sub buza unor vase mari întrerupt pe alocuri de „apucători“ în relief, alveolate sau în formă de creastă, sau simple proeminenţe alveolate.

Ceramica fină are pasta omogenă, interiorul cafeniu-roșcat, exteriorul negru sau negru cu flecuri roșcate sau cafenii, uneori lustruită. Se poate reconstitui o gamă variată de forme: *vase mari,* negre în exterior, cafeniu-roșcate sau roșii în interior; *străchini* cu buza lobată, sau cu gura largă, buza lată, evazată, prevăzute de asemenea cu butoni în relief; *cești* cu

toartă supraînălțată; *căni cu picior* scund, corpul bombat prevăzut cu proeminențe și chiar fragmente de *vase-cuptoare portative* miniaturale.

Decorul este alcătuit din *linii paralele* dispuse sub buza vaselor de dimensiuni mari, *proeminențe conice* încadrate de caneluri semi-circulare, caneluri verticale dispuse în fascicole asociate cu caneluri semi-circulare și butoni în relief, ceștile plate cu toarta supraînălțată sînt decorate uneori atît în interior, cît și în exterior cu caneluri dispuse în formă de stea cu cinci colțuri, sau un decor în formă de cruce, înscris într-un cerc incizat, pe fundul unor străchini.

În locuințele nr. 1 și 2, precum și în stratul de cultură din preajma acestora sînt frecvente fragmente ale unor piese din lut — de diferite dimensiuni —, avînd forma de „tambur" cu cele două suprafețe plate bine netezite, a căror utilizare nu o putem preciza deocamdată. Unele exemplare sînt lucrate din pastă cenușie pămîntoasă, prost arsă și sfărîmicioasă (Pl. III fig. 2).

Vetre. Au fost descoperite două vetre deschise.

Vatra nr. 1. Amplasată în imediata apropiere a locuinței nr. 4 avea formă ovală, cu diametrul de 1,60 m, puternic arsă. În jurul vetrei au fost descoperite fragmente ceramice dintre care cele mai numeroase aparțin unor vase-cuptoare portative.

Vatra nr. 2 a fost amenajată printr-o gardină rotundă de lut, puternic arsă, înaltă de 0,16 m și înclinată spre interior, cu diametrul de 0,47 m. În interiorul acestei vetre au fost descoperite bucăți de chirpic slab arse, friabile, de culoare cenușie. Un astfel de fragment are ca decor un motiv în spirală iar altele un fascicol de linii care formează la colț un unghi (Pl. VIII, fig. 1—6).

Obiecte din bronz

Din locuințele nr. 1 și nr. 2 provin opt ace de bronz de tipuri diferite:
— ace cu capul cilindric, ornamentat cu incizii (Pl. XII, fig. 3, 4);
— ace cu capul discoidal și umflătură pe corp (Pl. XII, fig. 5, 6);
— ace cu capul sferic (Pl. XII, fig. 9, 10);
— ac de cusut (Pl. XII, fig. 7);
— ac cu capul răsucit (Pl. XII, fig. 11).

Au fost descoperite de asemenea plăcuțe mici de bronz, probabil mînere ale unor unelte, fragmente de ace, precum și un nasture de bronz avînd forma discoidală, lucrat din sîrmă subțire, răsucită (Pl. XII, fig. 8).

Plastica

În locuința nr. 2 a fost descoperită o piesă din lut lucrată din pastă semifină, de culoare gălbui-roșcată avînd forma tronconică cu baza mare adîncită și perforată. Suprafața piesei este decorată cu linii fine incizate

dispuse vertical și un registru de incizii orizontale mărginite de puncte incizate. (Pl. VI, fig. 4); I. 5,3 cm.

În stratul de cultură, la 0,35 m, a fost descoperită o piesă din lut lucrată din pastă cărămizie cu flecuri cenușii, cu amestec de pietriș și nisip, avînd forma ovoidală, aplatizată, cu unul din capete rotunjit iar celălalt despicat printr-o apăsare a pastei spre interior. Două linii subțiri, incizate oblic spre capătul alveolat, constituie singurul element de „decor". Nu putem preciza utilitatea piesei (Pl. CI, fig. 2); I. 9 cm.

Din locuința nr. 4 provine o piesă fragmentară, *un picior uman* aparținînd desigur unui vas antropomorf avînd partea superioară incizată cu două linii groase, paralele, dispuse vertical pe laba piciorului, mărginite de o parte și de alta de linii subțiri oblice și paralele. Deasupra acestui decor, într-un mic cerc adîncit se înscrie un buton în relief. Glezna piciorului este marcată și ea pe suprafața păstrată printr-o linie incizată. Acest decor sugerează probabil încălțămintea. Piesa este lucrată din pastă semifină de culoare cenușie-negricioasă cu flecuri portocalii (Pl. VI, fig. 1).

O piesă similară a fost descoperită tot aici, întîmplător. Este lucrată din pastă semi-fină, de culoare cenușie, goală în interior. În partea superioară, sub spărtură se mai păstrează două linii incizate terminate în puncte. Glezna este marcată de jur împrejur de trei linii incizate, care se termină în spate fără să se cunoască, prin cîte trei puncte. Nodozitățile gleznelor sînt sugerate prin două proeminențe plastice înscrise în cîte un cerc, unite între ele în două linii incizate, dispuse oblic terminate în puncte incizate. Laba piciorului, precum și călcîiul, are de asemenea un decor alcătuit din fascicole de cîte trei linii incizate, terminate în puncte, dispuse vertical și oblic (Pl. VI, fig. 3); I. 4,7 cm.

În afara locuințelor amintite, intercalate printre acestea, menționăm descoperirea unor gropi, probabil rituale de următoarele tipuri:

1. Gropi tronconice cu diametrul superior de 0,90—1,10 m, iar cel inferior de 0,45 respectiv 0,50 m. Din cele patru gropi aparținînd acestui tip două nu conțin nici un fel de material arheologic.

Groapa nr. 1 adîncită pînă la —1,10 m avea ca „inventar" un fragment de *castron* cu buza lobată, prevăzut cu un buton conic marcat de caneluri semicirculare și o *cană* fragmentară cu picior scund corpul bombat, cu patru proeminențe plastice și vagi caneluri pe maxima rotunjime, avînd probabil o toartă supraînălțată. (Pl. IX, fig. 1—2). Lipsa oricăror alte materiale, precum și faptul că fragmentele erau depuse exact în mijlocul gropii ne îndreptățește să afirmăm că ele au fost depuse intenționat, în stare fragmentară, probabil ritual.

Groapa nr. 3, adîncă de asemenea de 1,10 m, conținea fragmente aparținînd unui *vas de provizii,* fragmente ale unui *vas-cuptor portativ,* precum și o ceașcă cu toarta supraînălțată în stare fragmentară (Pl. X, fig. 1—3).

2. *Gropi rotunde,* arse în interior, cu diametrul între 0,90—1,14 m și adîncimea între 0,35—0,50 m, fără inventar arheologic. Din acest tip au fost cercetate trei gropi.

3. *Gropi trapezoidale*, ușor albiate, cu lungimea între 0,90—1,15 m și adîncimea între 0,30—0,45 m. Din totalul de patru gropi cercetate, trei prezintă urme puternice de ardere atît a pereților, cît și a fundului gropii. Trei dintre acestea nu conțin nici un inventar arheologic, iar pe fundul uneia (Gr. nr. 10) a fost descoperit un fragment de *castron* lucrat din pastă fină, cafeniu-roșcată, cu buza dreaptă, decorat cu o tortiță perforată și un fragment de *ceașcă* lucrată din pastă fină, cu toarta supraînălțată (Pl. IX, fig. 3—4).

O singură groapă din acest tip nu prezintă urme de ardere.

Menționăm că unele fragmente ceramice depuse în aceste gropi prezintă urme de ardere secundară.

În afară de aceste complexe, probabil rituale, trebuie să menționăm descoperirea unui număr de patru morminte de incinerație care completează ansamblul descoperirilor.

La cca 50 m de platoul terasei de unde provin descoperirile amintite, în secțiunea (S1, 1977) trasată pentru cercetarea așezării Criș-Starčevo au fost descoperite primele două morminte (M1, M2). Alte morminte (M3, M4) au fost descoperite în aceeași zonă, cu ocazia unor lucrări de construcție.

M1 — conține o urnă depusă într-o groapă mică, patrată, la adîncimea de —0,35 m, distrusă parțial, lucrată din pastă poroasă, cenușie, friabilă. Are forma bitronconică decorată în partea superioară, cu o bandă de linii incizate, sub care se află o ghirlandă de linii de asemenea incizate. Rotunjimea maximă a vasului este marcată de butoni în relief mărginiți de o canelură semi-circulară încadrată de o arcadă punctată.

Urna conține resturi de cenușă și mici resturi de oase calcinate (Pl. XI, fig. 1).

M2 descoperit la aceeași adîncime, la distanța de 2 m de M1, conține o urnă depusă într-o mică groapă, deranjată parțial de lucrările agricole. Este lucrată din pastă de culoare cenușie cu flecuri cărămizii, acoperită cu un slip corodat, slab arsă, friabilă. Urna are forma bitronconică cu gîtul cilindric și a fost prevăzută probabil cu două torți.

Decorul constă dintr-o bandă de linii incizate dispusă sub gît, completată de o linie punctată. Pe maxima rotunjime proeminențele plastice sînt încadrate în caneluri semicirculare mărginite de asemenea de o arcadă punctată; o fascicolă de linii incizate dispuse vertical separă acest motiv de un cerc încadrat în puncte incizate.

Urna conținea cenușă și mici fragmente de oase calcinate (Pl. XI, fig. 2).

M3 — descoperit în aceeași zonă, cu ocazia unor lucrări de construcție.

Conform relatărilor muncitorilor conținea cenușă și oase arse. Fragmentele de vase recuperate aparținea de asemenea unei urne probabil bitronconice, lucrată din aceeași pastă cenușie, friabilă (Pl. XI, fig. 1).

M4 — conţine o urnă cu pereţi oblici, gura largă, cu buza dreaptă, lucrată din pastă cenuşie cu flecuri portocalii, decorată cu mici apucători în relief (Pl. XII, fig. 2).

Materialele prezentate permit încadrarea descoperirilor de la Suplacu de Barcău în faza tîrzie a epocii bronzului (Br. C—Br. D), cvasi-contemporane cu o fază timpurie a grupului Igriţa[1]. Afirmaţia se bazează pe observaţia că unele elemente ale ceramicii, atît ca formă cît şi ca decor sînt prezente în descoperirile aparţinînd grupului amintit (urnele bitronconice, unele forme de ceşti, proeminenţe conice, caneluri orizontale sau în ghirlandă, nervurile verticale). Inventarul mormintelor de la Hajdubagos[2] oferă de asemenea bune analogii atît pentru forme cît şi pentru decor.

Străchinile cu buza bombată sînt frecvente şi în faza tîrzie a culturii Otomani, la Oradea—Salca, Biharea[3] şi la Hajdubagos (Ungaria).

Nu ne propunem, de altfel, o discutare mai amplă a acestor materiale, descoperite întîmplător, în cadrul cercetărilor privind aşezarea neolitică aparţinînd culturii Criş-Starčevo.

Intenţionăm doar să le includem în circuitul ştiinţific pentru cercetătorii care se ocupă de această perioadă.

Menţionăm în încheiere, pentru importanţa problematicii, că în anul 1980 la Zăuani (Jud. Sălaj)[4], la cca. 14 km de aşezarea noastră, colega Eva Lakóde, de la Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă din Zalău a descoperit o aşezare aparţinînd aceluiaşi orizont cultural şi tot cu ocazia cercetării aşezării cunoscute deja aparţinînd de asemenea culturii Criş-Starčevo.

L'HABITAT DE LA FIN DE L'AGE DU BRONZE DE SUPLACU DE BARCĂU (DEP. DE BIHOR)

(Resumé)

Les recherches archéologiques entreprises dans l'habitat néolithique appartenant à la civilisation Criş-Starčevo, au lieu „Lapiş", ont occasionné la découverte d'un niveau d'habitation de la fin de l'âge du bronze.

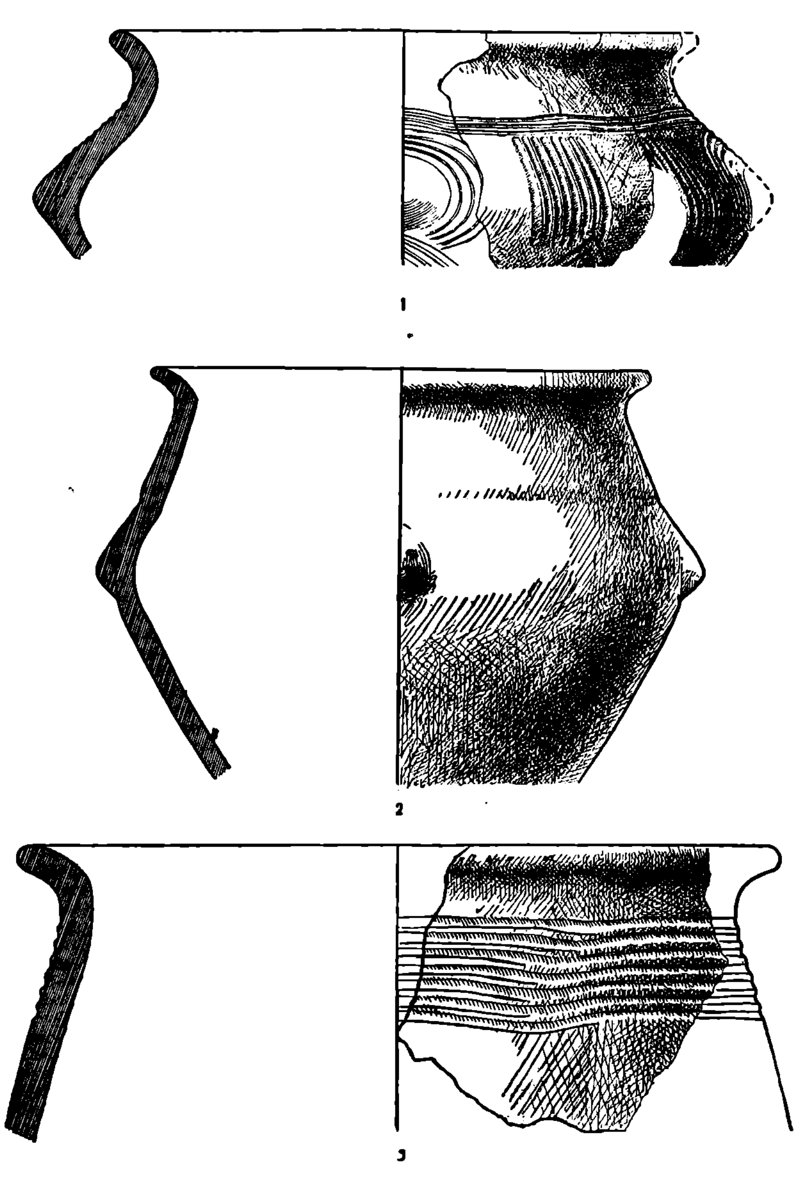
[1] Nicolae Chidioşan, Ioan Emődi, *Grupul cultural Igriţa de la sfîrşitul epocii bronzului*, în *Crisia*, XII, 1982, p. 61—86.

[2] Kovács Tibor, *A hajdubagosi bronzkori temető (Cimitirul aparţinînd epocii bronzului de la Hajdubagosi)*, în *Folia Archaeologica*, XXI, Budapesta 1970, p. 27—46.

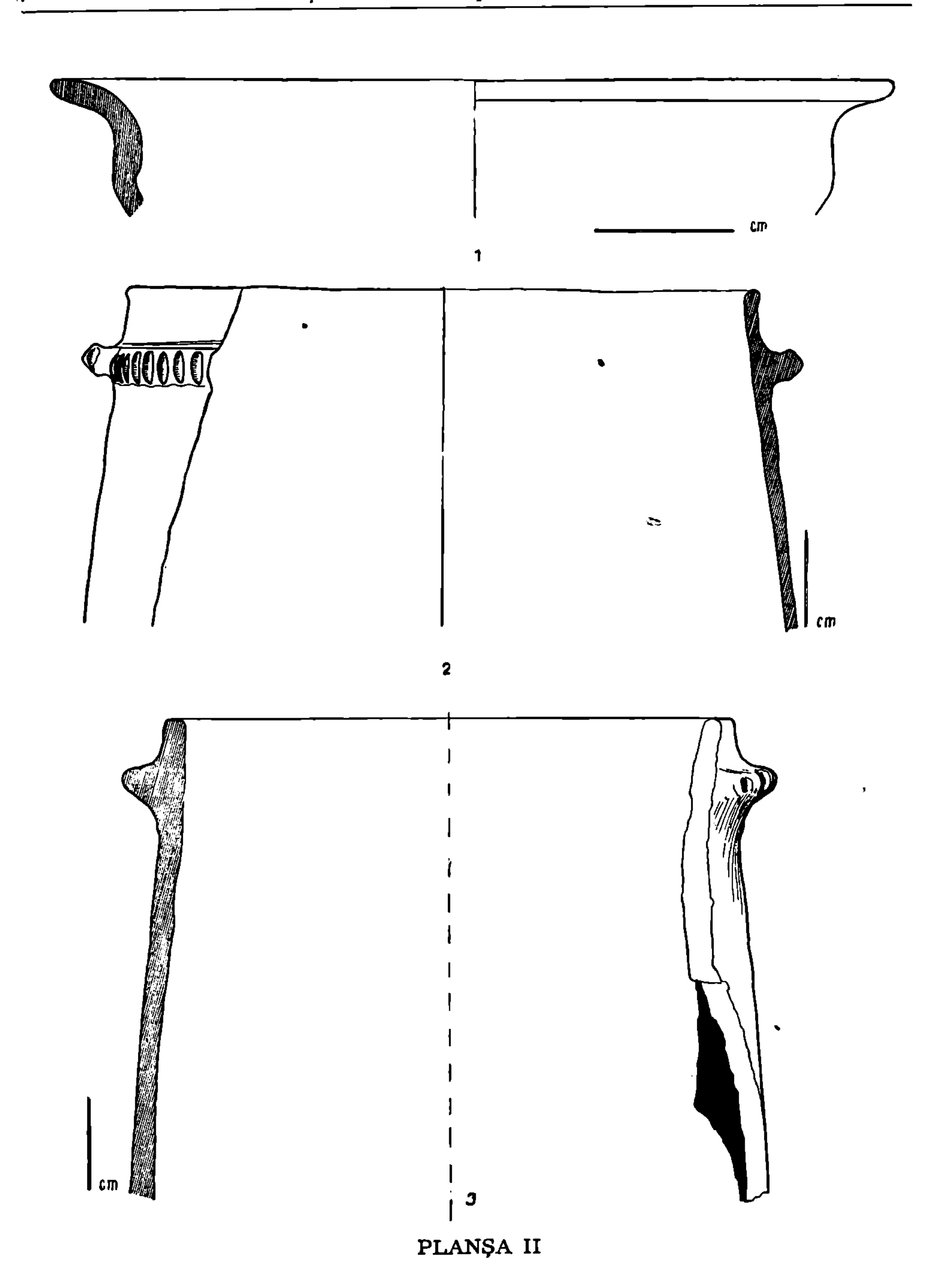
[3] Sever Dumitraşcu, Ioan Emődi, *Descoperiri arheologice hallstattiene de la Biharea*, în *Ziridava*, XIII, 1981, Pl. II (fig. 3), Pl. VI (fig. 2)

[4] Informaţie amabilă din partea colegei Eva Lakó, căreia îi mulţumim şi pe această cale.

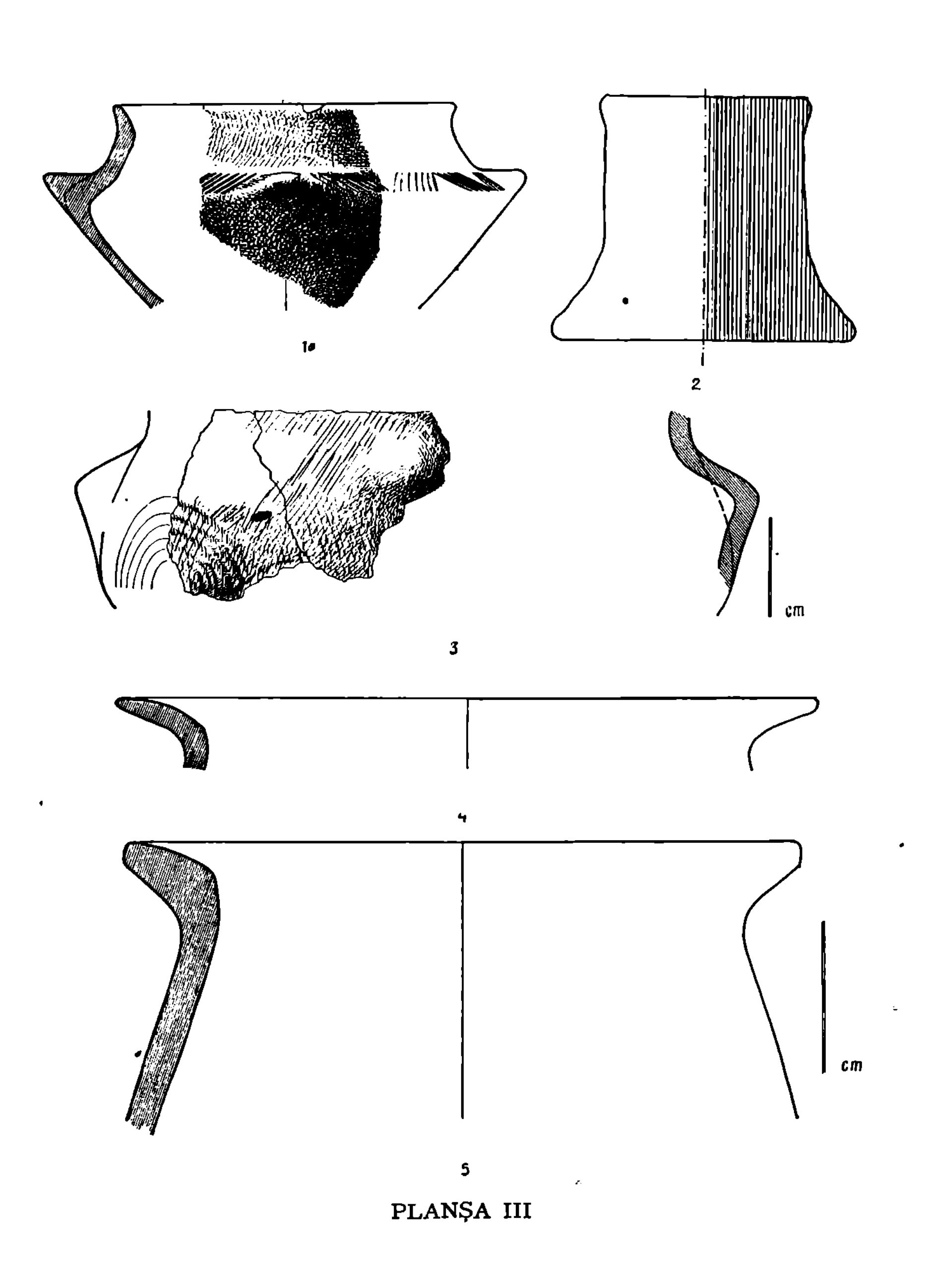
Desenele care însoţesc această lucrare au fost executate de Szabó Barnabás.

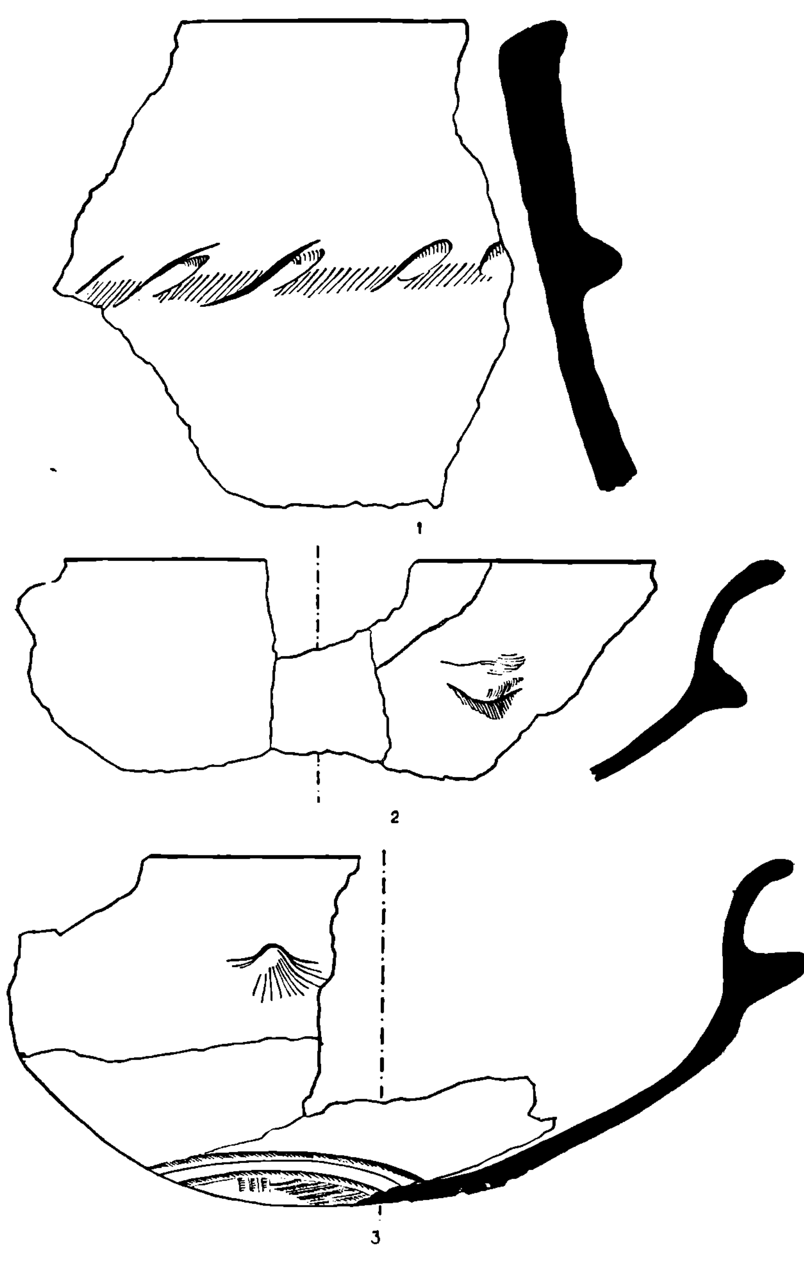
PLANŞA I

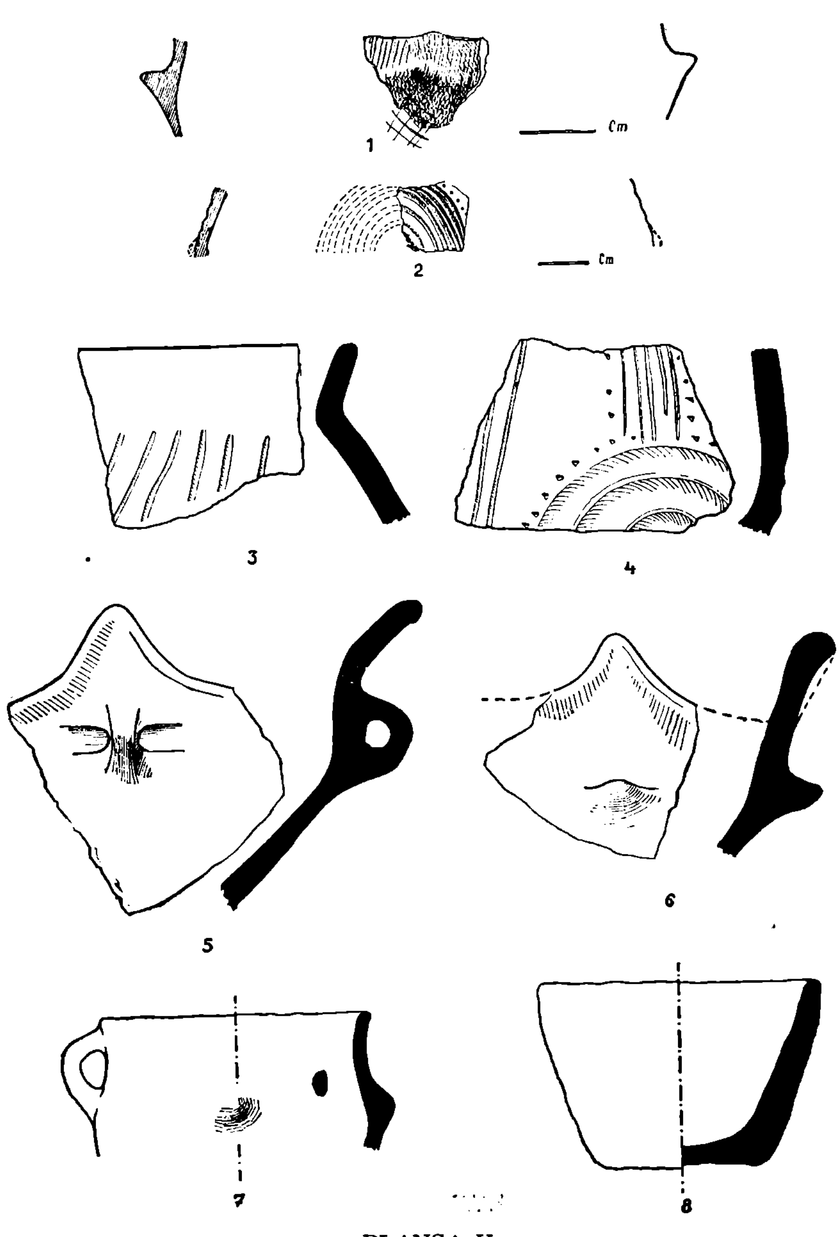
PLANŞA II

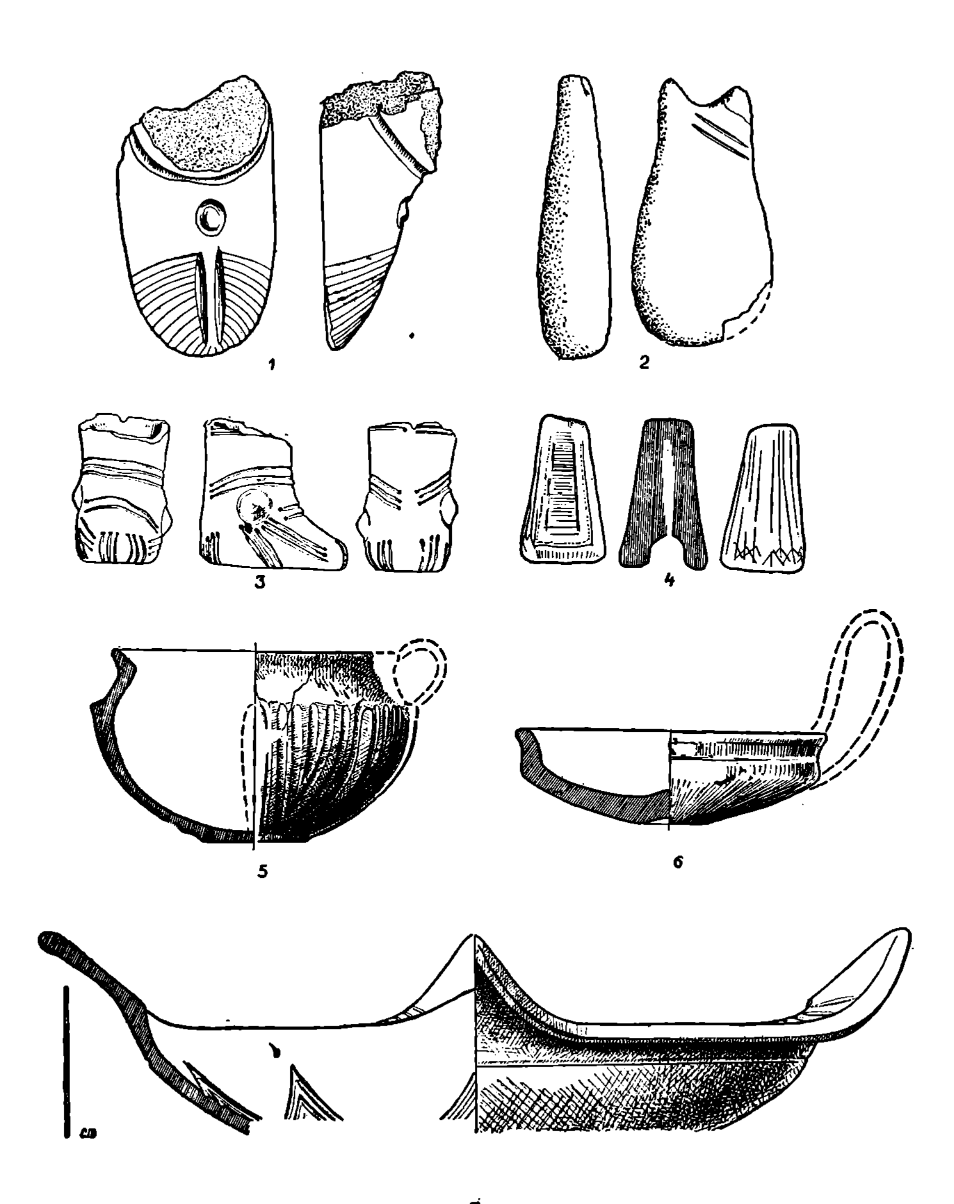
PLANȘA III

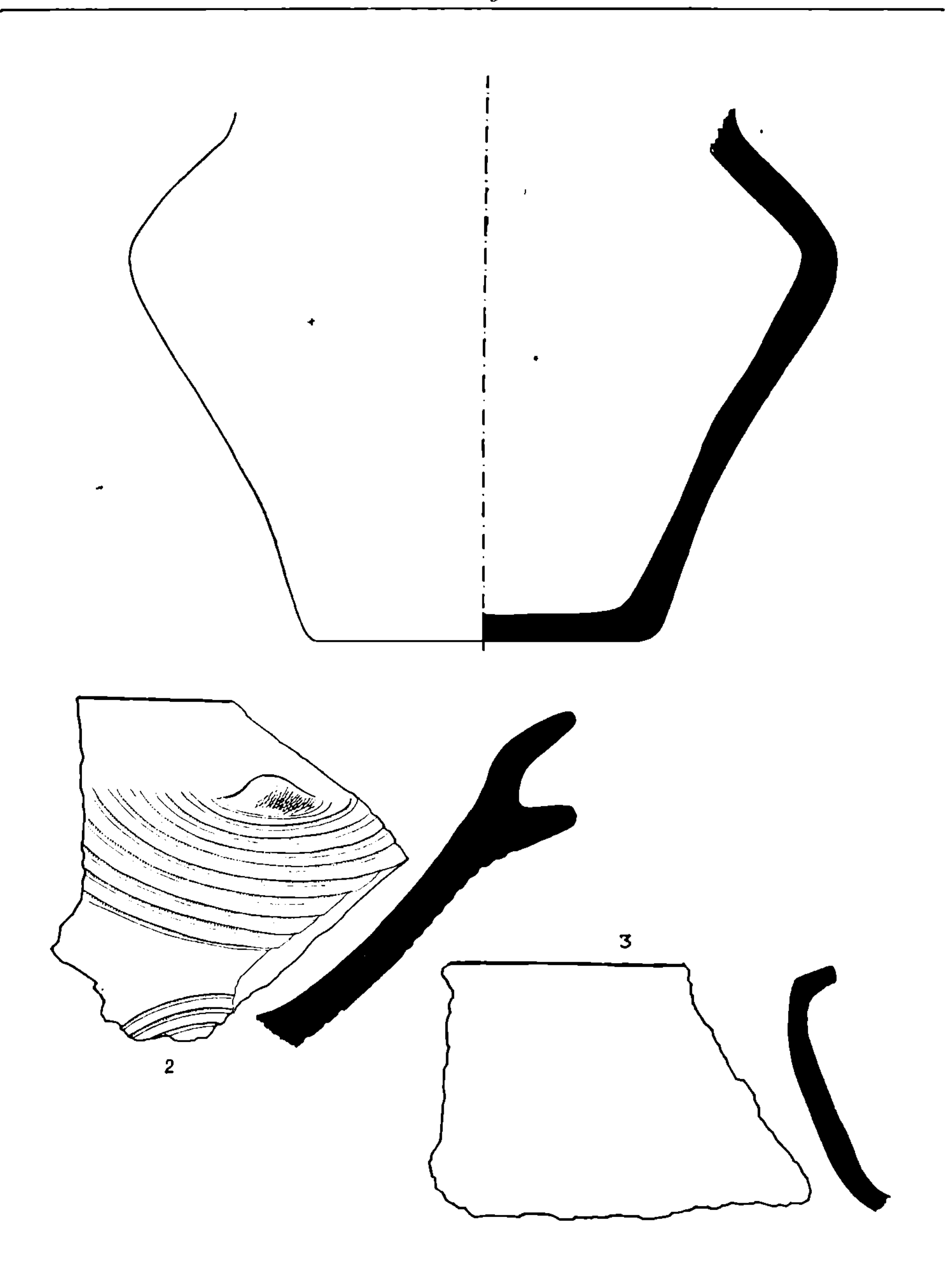
PLANŞA IV

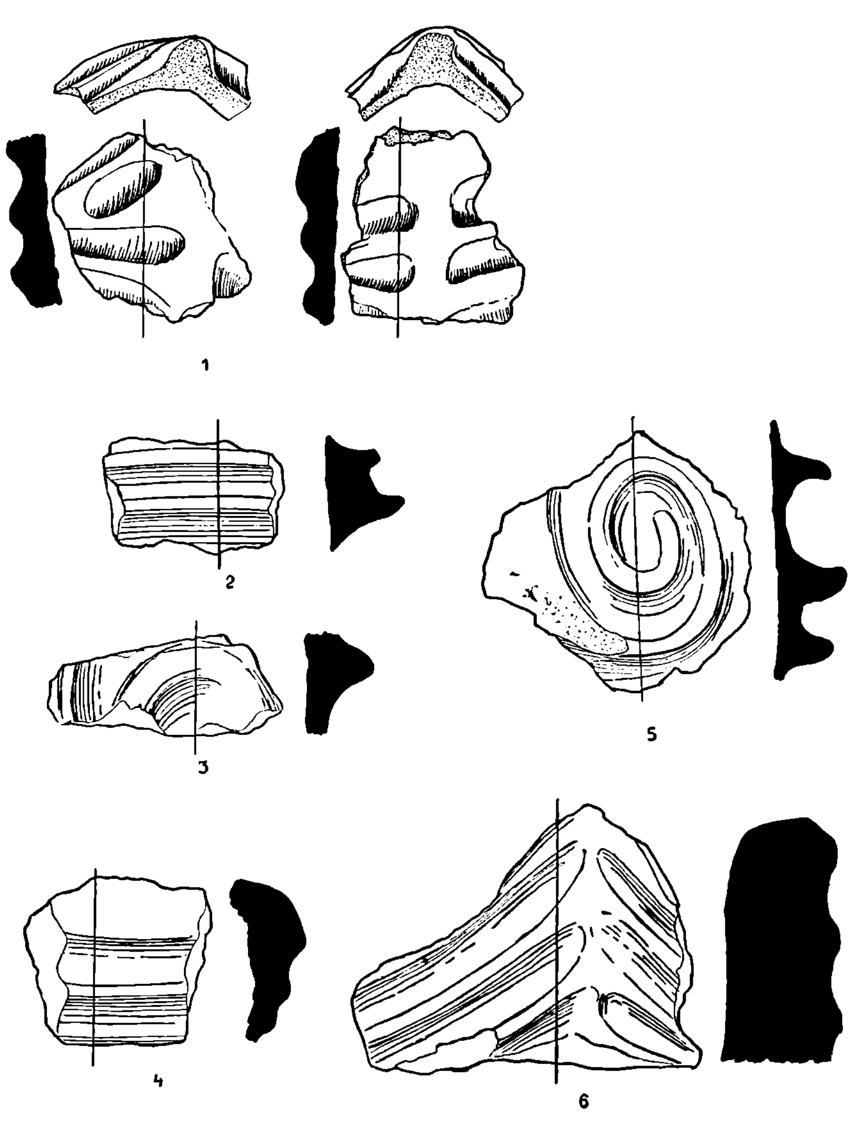
PLANŞA V

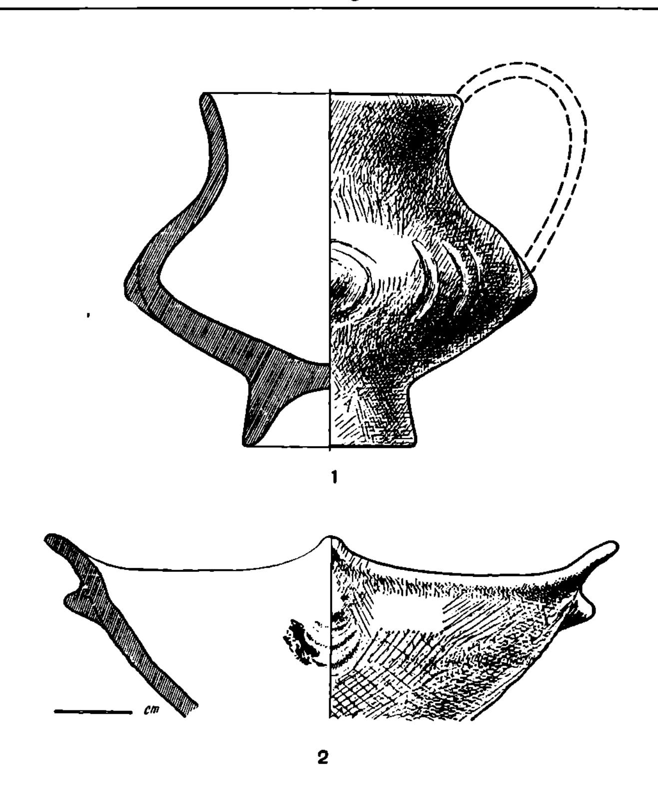
PLANȘA VI

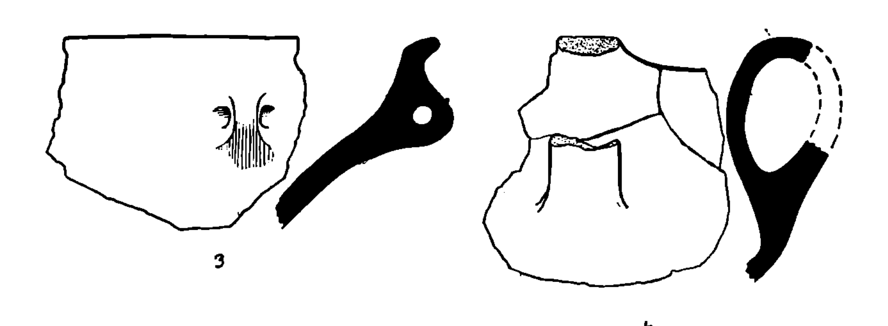

PLANȘA VII

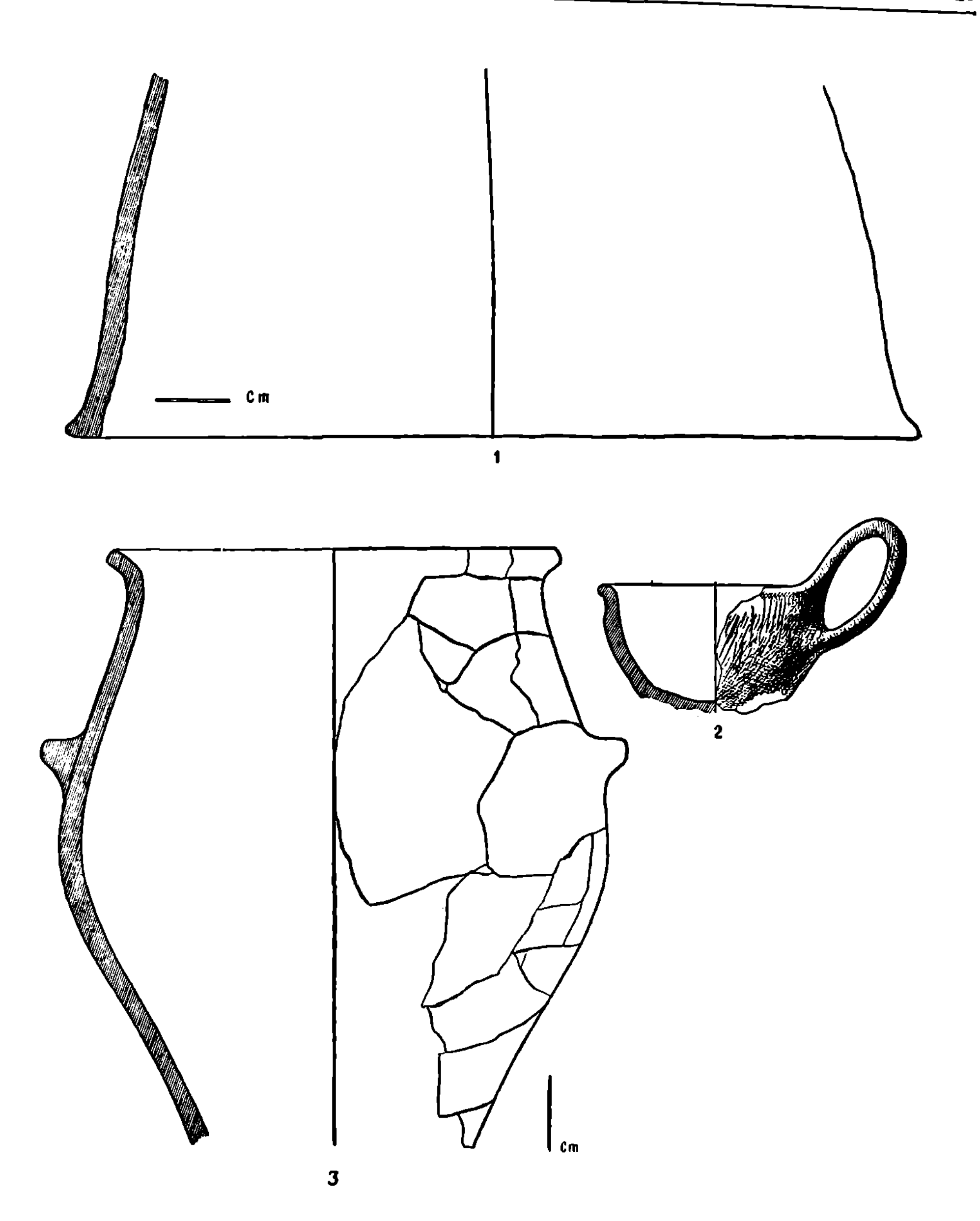

PLANŞA VIII

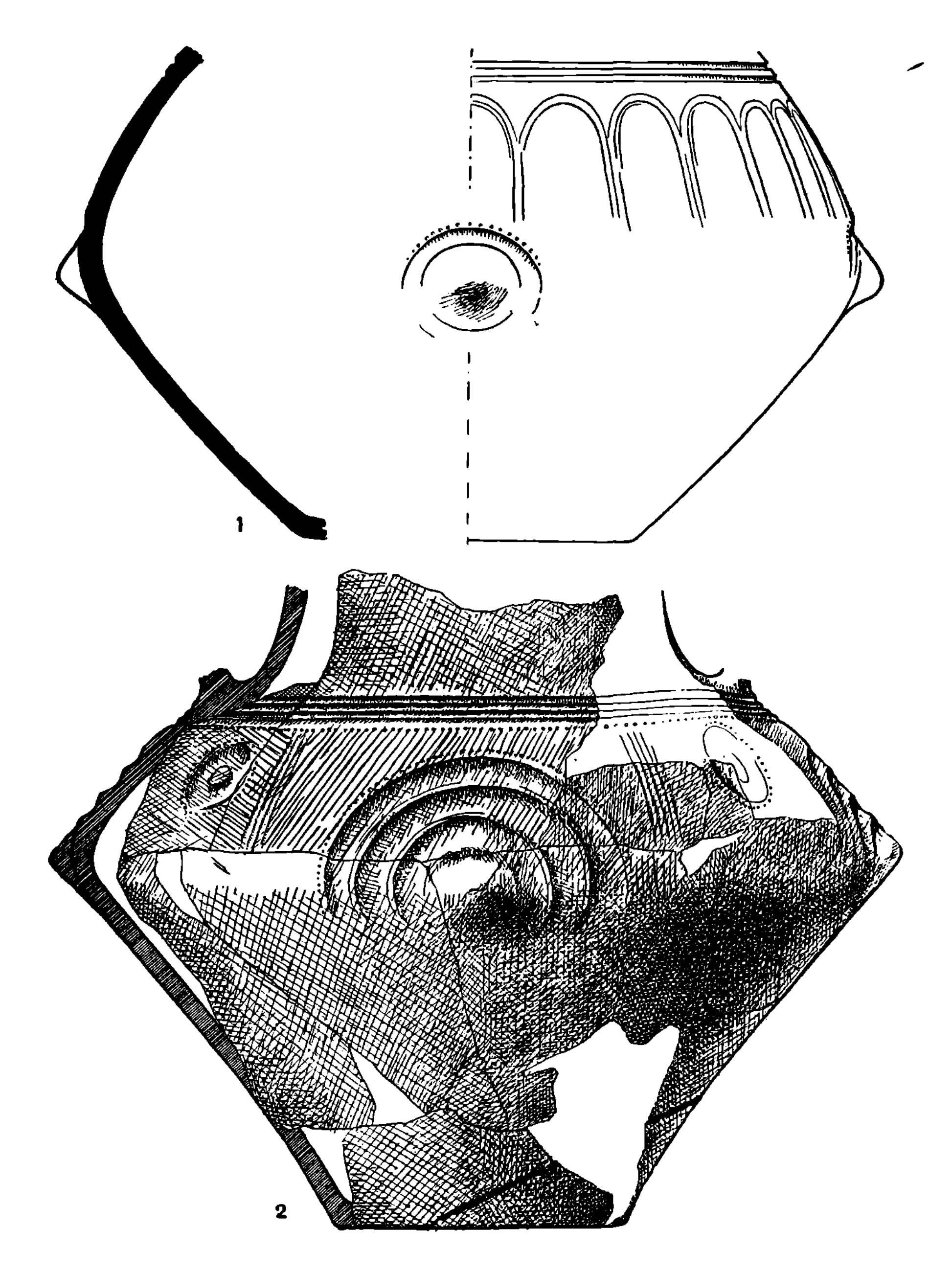

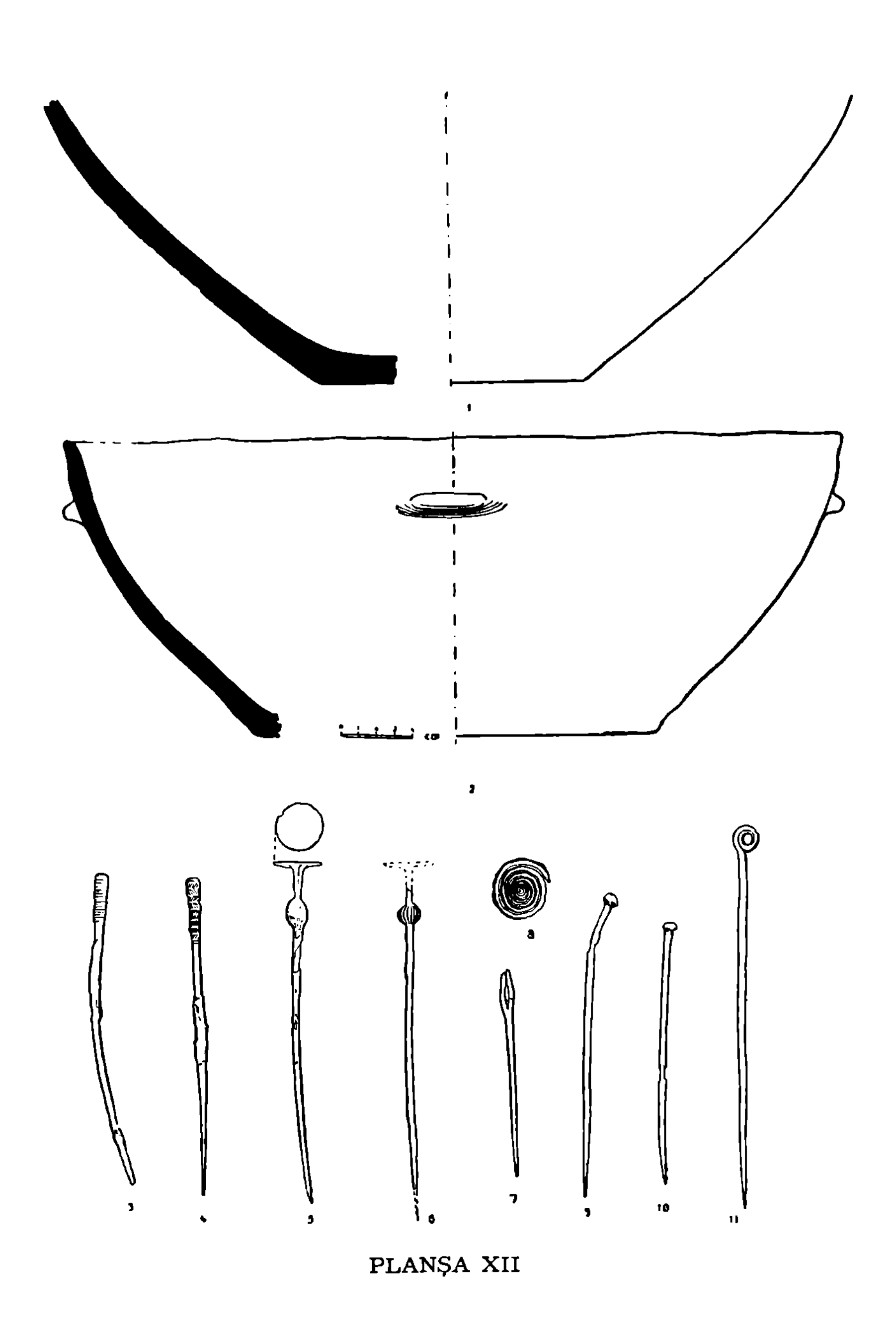
PLANȘA IX

PLANŞA X

PLANȘA XI

PLANŞA XII

On a surpris quatre habitations, dont deux ont été entièrement découvertes (l'habitation n° 3=4,60×2,20 m. et l'habitation n° 4=2,50×2,30 m.).

La céramique découverte dans les habitations et dans la couche de culture, bien nombreuse, présente des formes variées.

De l'habitation n° 1 et n° 2 proviennent huit épingles en bronze et un bouton.

Auprès des habitations on a découvert deux âtres, ainsi que 11 fosses, probablement rituelles, de suivants types:

1. *Des fosses tronconiques* — Parmi les quatre fosses appartenant à ce type, deux ne contiennent pas de l'inventaire archéologique, tandis que deux fosses (n° 1 et n° 3) contiennent des vases cassés intentionnel, déposés en état fragmentaire (Pl. IX, fig. 1—2; Pl. X, fig. 1—3).

2. *Des fosses rondes* — il y en a trois, brûlées à l'intérieur, sans inventaire archéologique.

3. *Des fosses en forme de trapèze* — il y en a quatre, dont trois fosses présentent des traces de brûlure. Une seule fosse contient de l'inventaire archéologique (Pl. X, fig. 3—4).

On a découvert aussi quatre tombes d'incinération à distance de 50 m. de l'habitat.

L'habitat découvert à Suplacu de Barcău peut être intégré, selon le matériel présenté, dans la phase tardive de l'âge du bronze (Br. C—Br. D).

LISTE DES FIGURES